

Material gordin bat hizkuntzen ukipenerako Hondoari begiratu bat

Jon Sarasua (HUHEZI. Mondragon Unibertsitatea)

Hizkuntzak zaintzeari,
maitatzeari buruzko bagaje
propioa dauka euskaldu-
nen esperientzia hurbi-
lak. Hori, migratzaileen
hizkuntzei harrera egiteko
elementu eragile bat da.

Modernitatea josi ezinik ibili da beti, ustez berak ekoiztu dituen baloreak josi ezinik. Seguruasko, besteak beste, balore horiek bildu zitueneko paradigmatik apur-tu zituelako, gainditu nahian, edo gainditu ustean, eta

baloreen eustazpitik deskonektaturik are zeregin titanikoagoa zelako jostea gizakiaren izate-egiturak elkarren kontra errez jartzen dituen balore-bulkadak.

Tasunak ipar jartzen hasita, askatasuna eta berdintasuna jarri zituen goibururik, haurridetasunari emanaz biok lotzearen ardura. Beste tasun batzuk labaindu egin zitzaizkion. Horien arten, nortasunarena. Nortasunaren gramatikarik ez dute ekoiztu ideologia modernoek, eta progresistak hala dabilta oraindik, eskema zaharretatik gauza berriak ulertzeko malabarismo ideologikoak egiten.

Halako antz bat hartzen diet eleaniztasunaren inguruko planteamenduei. Berdintasunaren kontzeptu modernoari oraindik atxikirik, hor ari dira nortasunaren eta aniztasunaren emergentzia ideologikoki kudeatu nahirik. Gauza berriak planteatu nahian, baina oraindik progresiaren eskemei loturik, eta ideario zaharraren oinarriak ukitzen dituen orori edozein *-ismo* leporatzeko prest.

Uste dut ideologia progresisten hondarrek ez dutela ekoizten nortasunaren inguruko paradigma bizigarrik, eta hizkuntza komunitateen bizi garapenerako oinarri egokirik ez dutela proposatzen. Nortasunaren gramatika apur bat sakondu gabe, adibidez hizkuntza-komunitateen bizi dinamiken oinarriak ezagutu edo landu gabe, uste dut gai honetan gutxi aurreratu daitekeela. Planteamendu akademiko eta ideologikoen putzua hondo gabekoa da, askorako ematen du, eta beti eduki dezakegu sentsazioa proposamen interesgarriak egiten ari garela, baina galdera da ia benetan sakontzen dugun sakondu behar den lekuraino, eta ia etorkizun-ikuspegi bizigarrik marrazten dugun.

Minduraren bagajea

Migrazio fluxuen ondorioz gertatzen diren hizkuntza-egoeren aurrean, euskararen komunitateak badu begiratu propio bat izateko arrazoirik.

Hizkuntza indoeuropear handiak hedazaleak izan dira, hedapena izan dute amets, eta hedapena izan dute praktika. Hobeto zehaztuz, hizkuntza, nolabait, pentsamolde eta praktika hedatzaile honen dimentsio bat gehiago izan da, jardun militar, politiko eta gainerakoen baitan. Hedakortasuna (besteak beste mitologia eta pentsamolde indoeuropearren hermeneutik egoki deskribatzen dutena) biziki eragilea izan da, eta horren korrante zabalean egon ez diren hizkuntza-komunitateetako bat da euskara, beste jatorri historiko batetik eratorria eta beste ibilbide bat egina.

Hedapena amets izan beharrean *iraupena* amets izan duen hizkuntza-komunitatea dirudi gureak, eta horrek badiu bere inplikazioak. Hedapena bide izan dute hizkuntzek ondare ukazina dute, zabala eta aberatsa. Euskararen komunitateak ondare desberdina dauka. Ondare honek (iraupenezko ondarea, erresistentziako ondarea, porrotezko ondarea, nahasketazko ondarea, liseriketazko ondarea) beste emozionalitate bate-tik begiratzen ditu hizkuntzak, edo aukera ematen digu behintzat beste emozionalitate-multzo bat aktibatuzko munduko hizkuntzen aurrean.

Ez da kasualitatea nolabait 'ekologia' nozioaren inguruan biltzen diren planteamendu etikoak mamitzea euskalgintzaren munduan. Ez bakarrik hizkuntzen ekologia esplizituki planteatu dutenen aldetik. Oro har diot, planteamendu politikoak gorabehera, komunitate honen aldarria bizitzen uztearen aldarria izan da, espazio minimoaren eskea, aniztasunerako aportazio moduan gure gunea ekosistema moduan zaintzeko eta garatzeko intuizioa. Ekologiak badu alde politikoki polit (*correct*) bat eta alde politikoki itsusi bat.

Has gaitezen alde politikoki politarekin. Aniztasunaren aldarria da euskararen eragileena. Hizkuntzei buruzko UNESCOren adierazpenaren muinean kokatuta, gizateriaren hizkuntza-aniztasunerako ekarpena egiteko borondatea. Hala, balore multzo horretatik, euskararentzako bizi-deia hizkuntza guztientzako bizi-deia da. Hizkuntza guztien garapen eskubidea. Hau teoriarik 'guay' guztiontzat da begi-bistakoa. Diferentzia da euskaldunon kasuan, esperientzia existentzial kolektiboak berak hori horrela bizitzetik gertu jartzen gaituela.

Hizkuntzak *zaintzeari*, maitatzeari buruzko bagaje propioa dauka euskaldunen esperientzia hurbilak. Hori motxilan darama komunitate honen erdiguneak. Hori, migratzaileen hizkuntzei harrera egiteko elementu eragile bat da. Eta ondorioak ditu, aberatsak.

Badugu hortik zerbait

Bai, badu hizkuntza txikien bizinahiak halako begiratu etiko baterako joera, halako *satyagraha* gandhiano bat. Hizkuntza handien praktika hedatzaile eta itotzailearen gaineratik (azpitik, egia esan, ondo azpitik), lurzoru etiko bat jartzen diote hizkuntzen artekotasanari:

Aunque el pasado esté lleno
de afrentas, pone freno
al recibido desprecio
convirtiéndolo en aprecio
por lo propio y lo ajeno.

Gutxiuaren ibilbidean, 'aprecio por lo propio' hori da pausorik zailena, autoestima eskuratzea, gizabakoaren psikologia minduetan gertatzen den bezala. Bide hori egitea lortzen duenarentzat, ordea, norbera (lo propio) eta besterena (lo ajeno) balioesteak elkarri eskua ematen diote, autoestima prozesuak aurrera egin ahala. Badugu hortik zerbait. Migratzaileari etxeko salan harrera egin behar badiogu, gure egoera existentzialak erraztutako begiratu etiko hori da guk jar dezakegun alfonbraren koloreetako bat.

Jakina, gure alfonbrak kolore gehiago ere baditu, eta marrazki konplexua du.

Etxe gabeko anfitrioi

Uste dut, denarekin, anfitrioi berezia dela euskara etorkinentzat. Etxe gabeko anfitrioi. Etxeko sukaldea eta sala jadanik bereak ez direnez, ez dauka kafea eta pastak nahi duen moduan salan eskaintzeko aukerarik. Gainera etorkinak zerbitzari datoz, ez gonbidatuta. Eskilarapean banatu behar ditu bisitarientzat goxokiak. Baina bere goxokiak desberdinak dira. Eta konplizitate berezi bat badauka eskilarapeko tratua. Integrazio sozialerako potentzial bereziak ditu euskararen mundu txikian sartzeak, beste emozionalitate batzuetatik hartua izango da aukera hori hartzen duen etorkina. Eta, bestetik, besteen hizkuntzen lokarri izateko ere gogo-aldarte berezia izan dezake euskararen komunitateak, berari dagokion espazioa ziurtatzearen truke, bizi izan duen esperientziatik.

Ez da berdina

Borrokan edo -termino kutsatu hori saihestearren- *bizilehian* dabilenaren etika, ez da hegemonia duenaren etika bera. Eta ze zerikusi du honek eleaniztasunari buruzko produkzio intelektualarekin? Handia.

Modu beretsuan, bizi-lehian dabilenaren emozionalitate-multzoa eta hegemonia duenaren emozionalitate-multzoa ere ez da berdina. Eta bi desberdintasun

horiekin, euskararen komunitateak harreramodu desberdinak garatu ditzake etorkinen aurrean. Aldi berean, alarmamodu desberdinak ere piztu ditzake beste zenbait arriskuren aurrean.

Harreramoduaren adibidea. Duela urte batzuk, euskararen inguruko ekitaldi batean, sorpresaz ume talde handi bat kantatzera ateratzen zen eskenatokira. Haie-tako bat kasualitatez beltza zen, eta entzule batzuen artean malkoak sortu zituen detaile hark. Ez zaio hori gertatuko frantses edo espainiar bati: etorkin batek bere hizkuntza ikasi duelako hunkitzea.

Alarmamoduaren adibidea. Gure herrian urte askotako ahaleginarekin lortu dugu tabernetan euskaraz eskatzea normaltzea, barrakoa erdalduna bazen ere ohar-taraziz '*bi garagardo*' ulertu beharra zeukala. Lehengo asteen zerbitzari latinoamerikar bati '*bi garagardo*' eskatu nizkion, '*no entiendo*' erantzun zidanean berriro poliki esan nion, eta zapuztu egin zen. Uste dut nire jarrera xenofobotzat hartu zuela. Interesgarria da anekdota. '*Dos cervezas*' jakin behar duela garbi dago, hori eskatzea ez da xenofobia. Baina '*bi garagardo*' jakin behar duela esatea... eta hasarretu egin zen, eta nolabait bera aterra zen 'garaile', ofenditu aurpegiarekin bukatu zuen, eta nik espainieraz eskatu nion, bestela ez nuen zerbezarik, eta gainera ez nuen bera mindu nahi. Neska hark indigena aurpegia zeukan eta bere arbasoei espainiera inposatuko zioten. Orain hemen 'baztertu' bat da ekonomikoki, baina kulturalki niri nire udalerrian gaztekeraz eskatu beharra inposatzeko gai da. Azkenean, *sumisio linguistikoa* deitzen dena, nerea izan zen, eta ez berea. Bera, etorkin etorriberrira izanik ere, linguistikoki egoera hegemonikoan zegoen nirekiko. Non, eta Aretxabaletan, euskararen garapenean soziolinguistikoki aurreratuenetakoa dagoen herrian.

Nora noa guzti honekin? Eleaniztasunari buruz ingurune akademiko anglosaxoi, europear eta abarretan produzitzen ari den kontzeptualizazioak gutxi balio digula. Hizkuntzen garapenaren oinarriak, esparruak, funtzioak, eskubideak eta gainerakoak ulertzeko paradigma bat ez badaukagu, jai daukagu. Errigore apur bat eskatu behar da hizkuntzari buruz hitz egitean.

Nondik sortu

Bizi-kinka kezkarri dagoen hizkuntza baten oihutik, eta estatu-hegemonia edo ia kontinente hegemonia duen hizkuntzaren egoeratik, ezin zaio begira-

Bizi-lehian dabilenaren etika ez da hegemonia duenaren etika bera, eta horrek zerikusi handia du eleaniztasunari buruzko produkzio intelektualarekin.

Ez dago errigore soziolinguistiko minimoa erakusten duten egileen artean ikuspegi bakar bat, egungo ereduarekin hizkuntzaren garapen osora begira etorkizun-ikuspegi bizigarri batera goazela erakusten duenik.

tu berdina egin migrazioen ondoriozko eleaniztasun egoerari. Tentuz ibili behar dugu teorietan eta eleaniztasunari buruzko produkzio intelektualekin.

Hegemonia erabatekoa ziurtatua duten hizkuntza-komunitate erraldoietan, toleragarria da *eleaniztasuna*, *multikulturalismoa*, *kulturartekotasuna* eta horrelako teorizazioak produzitzen uztea talde akademikoei. Horretarako daude akademikoak, argitaratzeko, kongresuak egiteko, eta gizarteaz gauzak esateko.

Nahiko inofensiboa da teorizazioa. Gero eragile politiko, ekonomiko eta mediatikoei beren erara erabiliko dute produkzio horretatik doinu polita duena.

Ondo. Eta gauza interesgarriak badaude dudarik gabe. Gure kasurako, nire ustez ezer gutxi. Hizkuntzen bizi-espazioen eta bizi-dinamiken gramatika bat ez dagoelako. Berriz esango dut, bere larritasunean: hizkuntzen bizi-dinamiken gramatika bat ez gara ari erabiltzen gai honetan. Eta hortik bakarrik pentsatu dezakegu eleaniztasun-egoerez modu bizigarri batean. Baina zergatik ez dute paradigma hori? Ez dutelako behar!

Gu gara behar dugunak. Eta guretzat, behar dugunontzat, ez da ideia ona behar horretatik abiatzen ez diren teoria progresistak irenstea.

Gauden egoeratik

Politikariek badute hizkuntzen bizi-egoera beraien diskurtsoen arabera interpretatzeko jarrera, baina eza-gutzaren arloan gabiltzanok ez dezagun gal nozioen errigorea. Ez diogu diagnostikoari itzuri egin behar: euskararen bizitza-konstanteak, parametro bitalak, egoera kezagarriak daude.

Hau ez doa ondo. Gutxi dira gure artean hizkuntzaren eta kultura-nortasun zabalagoaren bizi-possibilitateak errigorez formulatzen ari diren egileak. Eta ikuspegi desberdinak daude. Badira diotenak berandu dela, handiegia dela hizkuntza-komunitatearen egituraren arrakalamendua, sakonegia egindako kaltea. Badira ikuspegi eraikitzaileagoarekin formulatzen dutenak ere. Ez dago, ordea, errigore soziolinguistiko minimoa erakusten duten egileen artean ikuspegi bakar bat, egungo ereduarekin hizkuntzaren garapen osora begira etorkizun-ikuspegi bizigarri batera goazela erakusten duenik.

Ze espazio dagozkie euskarari bere jatorri-lurraldean, bere lurralde bital txiki eta mugatu bakarrean? Ze espazio dagozkie bi albo-erdara handiei? Zertan eragi-

ten dute migrazio prozesu berriek egoera diglosiko honetan? Ze espazio dagozkie etorkinen jatorri hizkuntza askotarikoei? Zer eskaini eta zer eskatu dakieke etorkinei gure herriko hizkuntza-gatazka desorekatu honetan?

Galdera deserokoak

Diskurtso '*viva la gente*' bat egiten dugu askotan eleaniztasunaren eta kulturartekotasunaren gain, diskurtso '*flower power*' bat, lehengoan bati entzun nion espresioa erabiliz.

Etorkinak errealtate soziolinguistiko jakin batera dotoz (gure kasuan errealtate nahiko larri batera), eta hor eragile da beraien praktika. Hortik pentsatu behar dugu hizkuntzen espazioa.

Une honetan etorkinek dakartzaten hizkuntzak bizirik badaude, eta bizirik iraungo badute, izango da badutelako munduan nonbait hegemonia-lurralde bat. Eta hegemonia-lurralde horietan, hizkuntza horiek funtzio mailakatuak ziurtatuta izan dituztelako. Eta hala ez den kasuan (etorkin batzuk amerindio ezkutu bat daukate barruan), herio-kolapsotik gertu dituzte hizkuntzak, Ameriketako jatorrizko hizkuntza ia guztiekin une honetan gertatzen ari den moduan.

Hegemonia kontzeptua erabili dugunez... horri buruzko galdera bi sortzen zaizkit, adibide moduan. Hizkuntza bati badagokio lurralde-esparru batean, beste hizkuntza batzuekin ukipenean egonik, funtzio hegemonikoak izatea? Funtzio hegemonikoak ziurtatzen dituen lurralde-esparru batean funtziook garatzeko aukerarik gabe hizkuntza batek bere konstante bitalak erreproduzitu ditzake?

Horrelako galderetan hasten gara ikusten etika ekologikoaren dimentsio *politikoki ez hain polita*.

Aholku bat. Ez erantzun galderari. Erantzun sinplista litzateke ziurrenik, asko aztertu behar baitira hizkuntzen historia eta dinamika galdera honi erantzuteko. Gainera, zera gerta liteke beharbada hizkuntza baten lurralde-hegemonien gaiarekin: intelektualki saihestezina izatea, eta politikoki une honetan planteaezina, soziologia politikoa eta arretak beste parametro batzutan daudelako.

Zer egin, orduan? Intelektualki saihestu, hori da ohikoena. Bestelako bidetan ausartuz gero, euskararen komunitateak dantzan egin behar du 'lurralde' kontzeptuarekin. Batetik, lurralderik gabeko sare izaten asmatuz. Bigarrenik, lurralde-hegemonien jokoei buruzko debatea mahai gainean jartzeko pausoak emanez, eta mahai gainean jartzeko gordinegi dagoenez, galdaran egosten ipiniz. Hirugarrenik, 'lurralde' kontzeptuari adiera zabalagoak atxikiz, hegemonia-lurraldeak (pluralean) zainduz eta sortuz, 'lurralde'aren

adiera metaforikoetan, espazio fisiko, organiko, tematiko, birtual eta abarretan.

Kezkaz ikusten dut gure eragile politiko, hizkuntzari buruzko agintari, akademiko eta abarrek soziolinguistikaz duten solbentzia urria. Zer dakigu hizkuntzen heriotzaz eta errekupeazioen historiaz? Elebitasun sozial orekatua existitzen da? Existitu ezin bada, zein da euskal hizkuntza politikaren paradigmen zorua? Munduan inoiz egon da eleaniztasun egoera ez-hegemonikorik?

Galdera hauei erantzun gabe hitz egin daiteke kulturartekotasunaz Euskal Herrian? Ez dakit aski errigoreekin ari garen hizkuntzen dinamikei buruz hitz egiten. Formazio soziologikotik, filologikotik eta abarretatik abiatutik hizkuntzaren dinamikei buruz 'gauzak esatea' ez da nahikoa. Hizkuntzaren bizi-dinamikena diziplina konplexu bat da. Eta ikasi egin behar da. Diagnostikoa gripea den ala minbizia den alegierak eztabaidatzen ezin da hasi medikuntzan. Badaude

parametro batzuk medikuntzan, bai hizkuntzen dinamiketan ere, eta diagnostikoa ezin da egin politikoki komenigarria den korrektotasun-irizpideen arabera.

Ez nuen euskararen komunitatearen geroari buruzko gakoetan sartu nahi. Gauza batera ekarri nahi nuen gogoeta: ikuspegi osoago eta sendoago batekin aztertu behar dugula hizkuntz-ukipenen gaia, hizkuntzen bizitzaren paradigma bermedun batetik bakarrik egin dezakegula erdi-ondo. Horretan, funtsezko hutsuneak ikusi izan ditut azken urteotako gogoetetan. Eta gauza batzuk azpimarratu edo karikatuzatu nahi izan ditut, horietara arreta ekartzeko.

Ikuspegi osoago eta sendoago batekin aztertu behar dugu hizkuntz-ukipenen gaia, hizkuntzen bizitzaren paradigma bermedun batetik bakarrik egin dezakegula erdi-ondo.